

Кийинки кезде Кыргызстанда Корус тилдүүлөрдөн башка чет элдик жарандар убактылуу же туруктуу жашаган чет тилдүүлөр көбөйдү. Бул көрүнүш мыйзам ченемдүү. Себеби азыркы экономикалык, саясий, маданий ж.б. процесстер жаңыдашып, техникалык интеграциянын, улуттар аралык ассимиляциянын арнасы жүрүп турган убакта бул кайсы өлкөгө, улутка болбоосун мүнөздүү кадыресе көрүнүш жана туюму чындыгы болуп калды. Мунун натыйжасында чет тилдүүлөргө кыргыз тилин үйрөтүү дагы опуттуулукка ээ болду.

Ошондой эле чет тилдүүлөргө стандарттык окутуунун методистер тарабынан илимий түрдө иштелип чыгып, тил үйрөтүүдө заманбап, жаңылык жарактуу методика катары сунулууда. Мунун мисалы катары тилди чет тил катары окутуунун Европалык ПОРТФОЛИОСУН алсак болот. Бул МЕТОДИКАнын негизги өзгөчөлүгү окутуулуучу топтун өзгөчөлүгүнө карата бардык окутуу материалдарын жана окутуу усулун, ар бир теманы атайын иштелип чыккан калыпка салып берүү. Башкача образдуу айтканда, өзгөчөлүккө жаңы баштап-көз караштын берилүүсү жана ага-анана атайын бөлүнгөн порция тамактын зоросун калтырат. Ар бир өзгөчөлүккө темалык илимий түрдө порция-порция боюнча даярдалган, жайгаштырылган жана талап кылынган бардык кичине бөлүкчөлөрү, ингредиент-татымалдары бар. Маселен, теманын ичинде негизги «окуу, угуу, жазуу, сүйлөө» түрлөрүнөн сырткары машыктыруучу жана көндүмдөрүн, билгичтиктерин өстүрүүчү өздөштүрүүнү уюштуруучу аппараттары көрүү, аткаруу, бышыктоо, кайталоо, сүйлөшүү, ойноо ж.б. деген порциянын ичиндеги майда-майда бардык ингредиент, татымал ж.б. бөлүктөрдөн турат. Би-рок булардын бардыгы ошол теманын ичине камтылган тексттердеги лексиканы, грамматикалык, фонетикалык, лексикалык ыраатта жана дифференциалдык ченем-өлчөмдө окутуу жүрүшүндөгү багытталган жана материалды өздөштүрүүчү усул-жардамдары арзепен аныкталган. Дагы образдуу айтсак, ар бир теманын эзүүнүн чек арасы, өз алдынча «автономиясы», ишке ашыруучу рычагдары бар. Окутуучу да, студент да ошол чек арадан чыкпай, бирок чек аранын ичиндеги темага тиешелүү лексикалык корду, грамматикалык материалдарды, ал теманы ачып чыга турган атайын бөлүнгөн көнүгүүлөрдүн, суул-жардамдарын, курал-жаракаттарын (көшүмчө окуу, угуу материалдары, аудио-видео, көрсөтмө курал, с.б.) жардамчы мекен окутуу жана үйрөтүү чыгышат. Окуу топтомунун сапачылдыгы катары керектүү көп интентцияларын көпчүлүгүнүн чыгарылышына көз каранды кылган чыгармачылык белгилер көптөгөн болот. Алардын арасында маалымат алуу, сурап билүү, тактоо, иретин билдирүү, сунуштоо, божомолдоо, ырастоо, бекемдөө, тануу, төгүндөө, праттоо, баяндоо, кабарлоо, жарамалоо, маектешүү, талашуу ж.б. улардын бардыгы тең чет элдиктин же тилди үйрөнүүчүнүн сүйлөшүүсүнө арата сөзүн өнүктүрүп, лексиканы өрөндөткөн, үйрөнүп жаткан тилди практикалык колдонууда, баарлауууда, маектешүүдө, албетте, өтө өрөңдүчү көрсөткөн. Анын натыйжасында, угууда, көргөзүүдө, айтканда, кутктер улуттук же аймактык гана баалуулуктарды чагылдырбай, бүтүндөй дүйнөлүк баалуулуктарды, жаңы чылыштарды камтыгандыгында. Согурулардан тышкары бул окутуу суул-жардамдарын өзгөчөлүккө техникалык көрсөтмөлүүчүккө негизделип, экинчилик азыркы жетишкендиктерге ыңгайлаштырылгандыгында.

Тилди үйрөнүүчүлөрдүн өзүлөрүнүн жетишкендиктерин өзүлөрүн алаалоо шкаласы боюнча баалаат. Бардык баалоолор ТЕСТТИК ичинен иштелип чыккан ТЕСТТИК жерүрөөлөр аркылуу, так эсептөөлөр эмен жүргүзүлөт. Анын окутууга, угууга, көргөзүүгө, айтканда, кутктер улуттук же аймактык гана баалуулуктарды чагылдырбай, бүтүндөй дүйнөлүк баалуулуктарды, жаңы чылыштарды камтыгандыгында. Мына ушул жаңычылыктарды же-кчиликке алган КТМУнун Кыргыз тилин үйрөтүү координаторлугунун тең жамааты жагында эле «Алтын пүрө» аттуу анын жашоо тарыхында 3-муундагы окуу комплекси куу китебин, окуу колдонмосун, нүгүлөрдүн жыйнагын, мугалимдер гдонмосун, лекстерин иштеп чыккан. Жогоркулардан тышкары л окуу топтомдорунун өзгөчөлүгү эсептөөлүүккө багытталгандыгына, техникалык азыркы жетишкендик-ке ыңгайлаштырылгандыгында.

Демек, учурда тилди чет тил катары окутуунун Европалык ПОРТФО- ИОСУ ээ заманбап жана ылайыктуу салы катары билим берүү, окутуу-рунаты жана тарбиялоо айында да дөштүрүлүп жатат.

Европада ХХ кылымдын аяктарында башталган тил үйрөтүүнүн ЕВРОПА ПОРТФОЛИОСУ чет тилдерди үйрөтүүдө жаңычы усул-жардамдары алып кидири. Бул ыкмалар азыр көп эл колдонгон массалык байланыш-катышка ээ болгон тилдерде өз жеминин берип жатат. Бул иш Кыргызстанда да жайылып, жалпы окутуу мекемелери ушул тапта жагытырмак бул багытты колго алып жатышат. Буга мисал, орто жана кесипчилек окуу жайларында ЖОЖдордо, окуу материалдары жана усул-жардамдары окутуу курал каражаттары жана технологиясы колдон келишинче ошол ПОРТФОЛИОНУН калыбына салына баштады.

Тил үйрөнүүчүнүн портфолиосу

Кыргызстандын кырым берүү Кайдыгында кыргыз тилин чет тили катары окутуу тарыхымалына кайрыла турган болсок жалпы абал төмөнкүдөй. Кийинки кезде Кыргызстанда орус тилдүүлөрдөн башка чет элдик жарандар убактылуу же туруктуу жашаган чет тилдүүлөр көбөйдү. Бул көрүнүш мыйзам ченемдүү. Себеби азыркы экономикалык, саясий, маданий ж.б. процесстер жаңыдашып, техникалык, карым-катнашуу интеграциясынын, улуттар аралык ассимиляциянын арнасы жүрүп турган убакта бул кайсы өлкөгө, улутка болбоосун мүнөздүү кадыресе көрүнүш жана туюму чындыгы болуп калды. Мунун натыйжасында чет тилдүүлөргө кыргыз тилин үйрөтүү дагы опуттуулукка ээ болду.

Ошол себептен угам мегилип өткөн сайын кыргыз тилин чет тили катары окутуу жанданып, дүйнөлүк тил үйрөтүү калыбына салынып, алгачкы саамалыктар дагы өркүндөтүлүп, көпчиликтер жоюлуп, кыргыз тилин чет тили катары окутуу-үйрөтүү багыты калыптанып, дүйнөлүк окутуудагы жаралып жаткан жаңычы технологияларды колдонуу өтө опуттуулукка ээ болуп, тилди чет тили катары үйрөтүү технологиясы максат-муддөсү, туура жолго коюла баштады. Анын методикалык, педагогикалык принциптери иштелип чыгып, методистер аларга ыңгайлаштырып, заманбап жана учурдагы талапка ылайык окуу материалдарын түзө башташты.

Мына ушул жаңычылыктарды жетекчиликке алган КТМУнун Чет тилдер жогорку мектебинин кыргыз тили координаторлугунун эмгек жамааты бир канча жылдардан бери бул ПОРТФОЛИО технологиясына ыңгайлаштырып чет тилдүү окуу-үйрөнүүчүлөр үчүн «Алтын көпүрө» окуу топтомун (окуу китебин, окуу колдонмосун, көнүгүүлөр жыйнагын, жардамчы жана кошумча иштеп чыгаруу) түзүп, иштеп келишкен. Бул чет тилдерин окутуудагы дифференцирленүүчүлүк (деңгээлдик А1, А2, В1, В2, С1) стандарттар, бирдиктүү бир топтомдук түзүлүштө, тилди окутууда коммуникативдик-функционалдык багыт эске алынып жана алдыңкы технологиялык жетишкендиктерди колдонууга ыңгайлаштырылып, көрсөтмөлүүчүлүктү тил үйрөнүүчүлөрдүн деңгээлин так баалоону камсыз кылган окуу комплекси. Учурда анын А1, А2, В1, В2 Окуу китептери жана Көнүгүүлөр жыйнагы жарык көргөн. Бул кыргыз тили координаторлугунун түзүлүп, иштеп келе жатканынын 20 жылдыгы тарыхында кыргыз тилин чет тили катары окутууга арналып чыгарылган окуу топтомдорунун 3-мууну болуп эсептелет. (Биринчиси- «Тил башат - Башталгыч. Орто. Жогорку» (2001), экинчиси- «Кыргыз тили 1. 2. 3.» (2009) Ал эми жаңычыл

«Алтын көпүрө» топтомдору жагында эле басылып чыгып, 2017-2018-окуу жылынын тарта ушул окуу топтомдору менен окутуу-үйрөтүү жүргүзүлүп жана жакшы натыйжаларга да жетиши жаткандыгын кубануу менен кабарламакчыбыз.

Кыргыз тилин чет тил катары Окутууга арналган жаңычыл принциптер, анын мазмунуна жактырылган методикалык-усулдук багыттар төмөнкүлөр:
1. Бул технологиянын принциби боюнча окутуунун методикалык мазмуну, сабактын уюштурулушу, сабактагы таанып билүү иш-аракеттери да дифференцирланган мамилени, коммуникативдик багытта окутууну жана да вариативдүү, позитивдүү окуу материалдарын, көнүгүүлөрдү камдоону, аларга ылайык турдуу өзөштүрүүчү уюштуруучу кошумча жана жардамчы, атаандаш, жаңычыл иштелмелердин даярдалышын талап кылат. Окуу-усулдук иш-чаралардын жүргүзүлүшү техникалык жетишкендиктер, көрсөтмөлүүчүккө таянуу, ар тараптуу, кызыктуу, жандуу жана кыймылдуу болууга багытталган.

2. Жаңычыл окутуунун концепциясы боюнча дифференциалдык окутуунун принциби төмөнкүчү: б.а. тилди билүүнүн деңгээлинин эл аралык шкаласы менен деңгээлдерди караган: А - башталгыч деңгээл, А2 - илди колдонуу сүйлөө деңгээли, А2 - тилди колдонуу алууга жетишүү деңгээли, В - өзүнө жетишээрлик сүйлөө (В1 - босоголук деңгээл, В2 - босоголук алдыңкы деңгээл), С - эркин сүйлөө (С1 - профессионалдык сүйлөө деңгээли, С2 - мыкты сүйлөө деңгээли). Окутуучулар ар бир деңгээл боюнча үйрөтүүчү тилдик материалдарды камдоонун жана баалоолорун так шкаласын билүүсү, тема боюнча тиешелүү тексттерди түзүп, үйрөнүүчүлөрдү деңгээлдер боюнча сыноого ала берүүлөрү керек.
3. «Алтын көпүрө» окуу топтомунда чыгарылган чет тили катары окутуу тилдерди окутуунун дүйнөлүк практикасында сыналган методикалык жаңычыл принциптерге таянган. Алар:

а) Тилдик материалдарды тандоого жана аны берүүгө коммуникативдик функционалдык мамиле жасоо принциби, окутуунун коммуникативдүүлүгү; Окутуунун бул принциби лексикалык-грамматикалык материалдарды жаттап үйрөнүүдөн — пикир алышып талашууга эмес, тетирисинче, пикир алышып баарлашууга — лексикалык-грамматикалык материалдарды кепте колдонуу, сүйлөм машыгууга багытталган. Бул учурда сүйлөнүүчү эң кичине бирдикти катары тыбыш, сөз же сөз айкашы эмес, сүйлөм алынганда. Тил үйрөнүүчү алгачкы эле сабакта түздөн-түз сүйлөшүүгө, жөнөкөй пикир алышууга катышууга тартылат. Атордук жамаат түзүп, иштеп чыккан «Алтын көпүрө» тил

үйрөтүү топтомунун жаңычылдыгы катары жогоруда айтылгандарга мисал катары төмөнкү керектүү көп интенттерин, ноано-кыргыздардын эске алынып берилишин белгилеп кетсек болот. Алардын арасында саламдашуудан тартып, маалымат алуу, сурап билүү, тактоо, ниетин билдирүү, сунуштоо, божомолдоо, өтүнүү, макул болуу, макул болбоо, ырастоо, бекемдөө же төгүндөө, таануу же тануу, сүрөттөө, баяндоо, кабарлоо, жарнамалоо ж.б. Булардын бардыгы тең чет элдиктин же тилди үйрөнүүчүнүн сүйлөшүүсүнө карата көп, сөзүн өнүктүрүүгө жем таштаган, лексиканы төрөттөктөн, практикалык колдонууга, баарлашууга, маектешүүгө жол ачкан өтө керектүү жаңычылыктар. Демек, тил коммуникативдик багытта үйрөтүлөт;

б) Окутуу материалдары жана көнүгүүлөр жөнөкөйдөн татаалга, аздан көпкө, белгилүүдөн белгисиз-

д) Материалдарды окутууда техникалык жетишкендиктер, жаңы технологиялар пайдаланылып, аудио-видео каражаттар кенири колдонулат, булар сабактын көрсөтмөлүү, жандуу жана кызыктуу жүргүзүлүшүн камсыз кылат.

е) Эквиваленттик (көрсөтүү) усулу колдонулат. Мында окутуулу жаткан гана тилдик жарымчы менен, сабакта вербалдык жана вербалдык эмес каражаттар нымдоо, жанско, кыраат, ж.б. аркылуу окутуу-үйрөтүү жүргүзүлөт.

ж) Окуу китебинде интерактивдүү усул-жардамдары (класстар, синквейн, карусель, тепличке, мээге чабуул, Блумдун таажылуу, Вендин диаграммасы ж.б.) колдонууга кеңири шарттар түзүлгөн. Интерактивдүү усул-жардамдар аркылуу интенсивдүү (ыкчам) үйрөтүүгө жетишилет.

з) Тил үйрөнүүчүлөрдүн жетишкендиктери жана компоненттүүлүгү тест аркылуу улай менен бааланат. Кыргыз-Түрк «Манас» университетиндеги кабыл алынган эреже боюнча максимум улай 100, минимуму 70. Жүз улай окутуунун негизини төрт түрүнө тең 25тен бөлүнгөн. Ал улайлар дагы ич ара түрлөрдүн ички өзгөчөлүктөрүнө жараша бөлүнүрөгөн.

Ошондой эле тилди үйрөнүүчүлөр өзүлөрүнүн жетишкендиктерин өзүлөрүн да баалоо шкаласы боюнча баалай алышат. Ал эми жыл бою 4 ара сынак жана мара сынак жүргүзүлөт. Бардык баалоолор текстин ичинен иштелип чыккан ТЕСТТИК текшерүүлөр аркылуу, так эсептөөлөр менен жүргүзүлөт.

Ошентип, бул окутуу топтомдорунун өзгөчөлүктөрү:

- а) Кыргыз тилин окутуу ишине бардык болгон социалдык өбөлгөлөрдү технологиялары (ык-усулдары) жетиликтүү, ийкемдүү болушу; Окутуу иши ар бир тема грамматикалык, лексикалык, текстык, усулдук, каражаттык, ылайыкташтырылган жактан ширалык методикалык бирдиктүү ык-усулга ылайыкташтырылган; б) Окутуу материалдары түздөн-түз бөтөн тилдүү окуучуларга ылайыкташып, жөнөкөйдөн татаалга, кичинеден чоңго, белгилүүдөн белгисизге өтүү; в) Окуу материалдарынын текстеринин улуттук жана дүйнөлүк баалуулуктарды, илимий-техникалык жетишкендиктердин орток мисалдарын камтып, алар тил үйрөнүүчүнү креативдүү маанайга ыкшандырып, позитивдүү көңүлдөмдөн жана машыктыртып окуу жана угуу, жазуу жана оозеки сүйлөшүү материалдар менен камсыз болуусу; Айталы: - Окуу түшүнүү материалдары. - Угуу түшүнүү материалдары. - Жазуу (диалог, жазуу, баяндоо) материалдары. - Оозеки сүйлөшүү (монолог, диалог) материалдары. - Грамматикалык материалдары. д) Мундан сырткары, жаңы стандарттагы «Алтын көпүрө» окуу топтомунда теңгээлди кошумча жана жардамчы иштелмелерди жамааттыктыздын окутуучулары иштеп келүүдө. Алар: 1. Көнүгүүлөр жыйнагынын угуу түшүнүү материалдарын үндөтүүчү. 2. Грамматикалык материалдарды өздөштүрүү боюнча слайдарлар жана өздөштүрүү бүткөн соң ошол тема боюнча тил үйрөнүүчүнүн жетишкендигин, компетеннтүүлүгүн текшерүүчү тексттер. 3. Тематика ылайык келген көрмө фильмдер жана алардын иштелмелери ж.б. 4. Акырында «Алтын көпүрө» окуу топтомдорун КТМУнун сайтына жайгаштыруу иштери жүрүп жатат. Бул иштеп көлөкчөтө азыр олуттуу болуп жаткан убактыктан окутуу жана колү божобогон мекеме ыкматкерлерине өз алдынча окууну камсыз кылмакчы.

ге деген дидактикалык усул-ыкмада, системалуулук (ырааттуулук), валидүүлүк (жарактуулук), аныктык, эквивалентүүлүк, вариативдүүлүк (А.Б.В.Г), ишенимдүүлүк, бир маанилүүлүк, объективдүүлүк (калыстык), конкреттүүлүк, дифференцирленүүлүк (А1, А2, В1 В2, С1), убакытка так бөлүнүшү, көрсөтмөлүүлүк, ж.б. деген педагогикалык-методикалык стандарт, принциптер боюнча «тегилчечер» технологиясында тауулан. Берилген материалдарга жараша өтүлүүчү сабактар да, көнүгүүлөрүчү, бышык-татуучу материалдар да, жада калса көнүгүрүчү, текшерүүчү жана баалоочу сынактар да деңгээлдер боюнча жүргүзүлүүгө ыңгайлаштырылган.

г) Окутууга улуттук жана дүйнөлүк баалуулуктарга ээ болгон тексттер алынган, башкача айтканда, баштагы салттуу методикада окутууга негизинен улуттук адабият жана искусство, спорт, билим, жаратылыш, экономикалык ж.б. тексттер алынып бул топтом тандалып алынган тексттердин дээрлик көпчүлүгү дүйнөлүк маалыматтарды камтып, тил үйрөнүүчүлөрдүн ой өрүшүнүн дүйнөлүк алкакка чыгуусуна шарт түзүлгөн.

д) Материалдарды окутууда техникалык жетишкендиктер, жаңы технологиялар пайдаланылып, аудио-видео каражаттар кенири колдонулат, булар сабактын көрсөтмөлүү, жандуу жана кызыктуу жүргүзүлүшүн камсыз кылат.

е) Эквиваленттик (көрсөтүү) усулу колдонулат. Мында окутуулу жаткан гана тилдик жарымчы менен, сабакта вербалдык жана вербалдык эмес каражаттар нымдоо, жанско, кыраат, ж.б. аркылуу окутуу-үйрөтүү жүргүзүлөт.

ж) Окуу китебинде интерактивдүү усул-жардамдары (класстар, синквейн, карусель, тепличке, мээге чабуул, Блумдун таажылуу, Вендин диаграммасы ж.б.) колдонууга кеңири шарттар түзүлгөн. Интерактивдүү усул-жардамдар аркылуу интенсивдүү (ыкчам) үйрөтүүгө жетишилет.

з) Тил үйрөнүүчүлөрдүн жетишкендиктери жана компоненттүүлүгү тест аркылуу улай менен бааланат. Кыргыз-Түрк «Манас» университетиндеги кабыл алынган эреже боюнча максимум улай 100, минимуму 70. Жүз улай окутуунун негизини төрт түрүнө тең 25тен бөлүнгөн. Ал улайлар дагы ич ара түрлөрдүн ички өзгөчөлүктөрүнө жараша бөлүнүрөгөн.

Ошондой эле тилди үйрөнүүчүлөр өзүлөрүнүн жетишкендиктерин өзүлөрүн да баалоо шкаласы боюнча баалай алышат. Ал эми жыл бою 4 ара сынак жана мара сынак жүргүзүлөт. Бардык баалоолор текстин ичинен иштелип чыккан ТЕСТТИК текшерүүлөр аркылуу, так эсептөөлөр менен жүргүзүлөт.

Ошентип, бул окутуу топтомдорунун өзгөчөлүктөрү:

- а) Кыргыз тилин окутуу ишине бардык болгон социалдык өбөлгөлөрдү технологиялары (ык-усулдары) жетиликтүү, ийкемдүү болушу; Окутуу иши ар бир тема грамматикалык, лексикалык, текстык, усулдук, каражаттык, ылайыкташтырылган жактан ширалык методикалык бирдиктүү ык-усулга ылайыкташтырылган; б) Окутуу материалдары түздөн-түз бөтөн тилдүү окуучуларга ылайыкташып, жөнөкөйдөн татаалга, кичинеден чоңго, белгилүүдөн белгисизге өтүү; в) Окуу материалдарынын текстеринин улуттук жана дүйнөлүк баалуулуктарды, илимий-техникалык жетишкендиктердин орток мисалдарын камтып, алар тил үйрөнүүчүнү креативдүү маанайга ыкшандырып, позитивдүү көңүлдөмдөн жана машыктыртып окуу жана угуу, жазуу жана оозеки сүйлөшүү материалдар менен камсыз болуусу; Айталы: - Окуу түшүнүү материалдары. - Угуу түшүнүү материалдары. - Жазуу (диалог, жазуу, баяндоо) материалдары. - Оозеки сүйлөшүү (монолог, диалог) материалдары. - Грамматикалык материалдары. д) Мундан сырткары, жаңы стандарттагы «Алтын көпүрө» окуу топтомунда теңгээлди кошумча жана жардамчы иштелмелерди жамааттыктыздын окутуучулары иштеп келүүдө. Алар: 1. Көнүгүүлөр жыйнагынын угуу түшүнүү материалдарын үндөтүүчү. 2. Грамматикалык материалдарды өздөштүрүү боюнча слайдарлар жана өздөштүрүү бүткөн соң ошол тема боюнча тил үйрөнүүчүнүн жетишкендигин, компетеннтүүлүгүн текшерүүчү тексттер. 3. Тематика ылайык келген көрмө фильмдер жана алардын иштелмелери ж.б. 4. Акырында «Алтын көпүрө» окуу топтомдорун КТМУнун сайтына жайгаштыруу иштери жүрүп жатат. Бул иштеп көлөкчөтө азыр олуттуу болуп жаткан убактыктан окутуу жана колү божобогон мекеме ыкматкерлерине өз алдынча окууну камсыз кылмакчы.